

**Gospodarowanie zasobami w regionie
w warunkach zagrożenia**

Artur Borcuch¹

**BEZPIECZEŃSTWO OBROTU GOTÓWKOWEGO
I BEZGOTÓWKOWEGO W WARUNKACH
STABILNOŚCI I ZAGROŻENIA GOSPODARKI**

Wstęp

Współczesna charakterystyka systemu finansowego powoduje, iż na szczególną uwagę zasługują rynki finansowe (a w ich obszarze – rynki kapitałowe). Przepływ ogromnych mas pieniądza pomiędzy różnymi regionami świata implikuje postawieniem pytania o bezpieczeństwo tego obiegu. Można twierdzić, iż w warunkach stabilnej gospodarki rynki finansowe na świecie ulegają ciągłemu rozwojowi. Z kolei, gdy występuje zagrożenie, na tych rynkach następuje ucieczka z instrumentów bardziej ryzykownych do stabilniejszych, a w ostateczności do pieniądza gotówkowego.

Na odrębną uwagę zasługuje fakt, iż w warunkach dobrze funkcjonującej gospodarki następuje elektronizacja wielu jej sektorów, w tym elektronizacja form płatności. Powszechne stają się zatem karty płatnicze, zaś programy innowacyjnych płatności są coraz „chętniej” realizowane przez instytucje finansowe. Z drugiej strony, zagrożenie w funkcjonowaniu gospodarki powoduje, iż społeczeństwo zwraca się w kierunku pieniądza gotówkowego.

Głównym celem niniejszego artykułu jest:

- porównanie pieniądza bezgotówkowego i gotówkowego z perspektywy płatności niskokwotowych oraz ekspozycja ich zalet oraz wad;
- interpretacja rynków finansowych z punktu widzenia procesu globalizacji;
- ukazanie wybranych kanałów do inwestowania w warunkach zagrożenia (niestabilności) funkcjonowania systemu finansowego gospodarki.

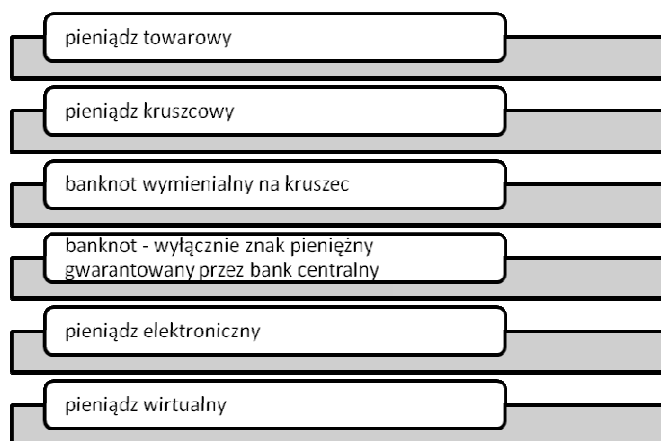
¹ Dr Artur Borcuch, adiunkt, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Obrót gotówkowy i bezgotówkowy

Współczesna gospodarka to nie tylko przepływy pieniądza, ale również i jego forma. Warto odnotować, iż na początku, rolę pieniądza towarowego pełniły różne dobra, np. sól kamienna, skóry naturalne czy zboże. Z czasem powszechnym środkiem wymiany stał się pieniądz kruszcowy. W miarę rozwoju gospodarczego, zwiększania się zakresu i wartości transakcji wymiennych rosły koszty związane z pozyskaniem kruszcu, jego przechowywaniem i zabezpieczeniem. Także zapotrzebowanie na pieniądz rosło szybciej, niż możliwość wydobycia złota i srebra, kruszców będących podstawą bicia monet. W efekcie wprowadzono banknot, tj. pieniądz papierowy, reprezentujący określoną wartość wymienną i zawierający zobowiązanie emitenta pieniądza do wymiany go na odpowiadającą mu ilość kruszcu. W miejsce banknotów pojawiły się pieniądze symboliczne, będące wyłącznie znakami pieniężnymi².

Głównymi innowacjami, które wpisały się w historię pieniądza są:

1. narodziny pieniądza w postaci metalowych monet;
2. stworzenie czeków, które są „obietnicą” płatności w pieniądzu;
3. stworzenie pieniądza papierowego;
4. powstanie pieniądza elektronicznego wykorzystującego karty płatnicze i inne metody³.

Rysunek 1. Formy pieniądza.

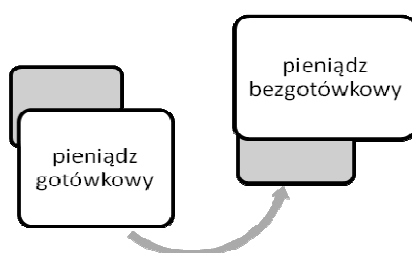
Źródło: Opracowanie własne na podstawie W. Szczęsny, *Finanse. Zarys wykładu*, Difin, Warszawa 2009, s. 19-20.

Zmiany cech pieniądza oraz sposobu posługiwania się nim w gospodarce spowodowały, iż znaczenie pieniądza gotówkowego w społeczeństwie zmalało na rzecz pieniądza bezgotówkowego. Z drugiej strony należy jednak pamiętać, iż bez okre-

² W. Szczęsny, *Finanse. Zarys wykładu*, Difin, Warszawa 2009, s. 19-20.

³ D.S. Evans, R. Schmalensee, *Paying with Plastic. The Digital Revolution in Buying and Borrowing*, The MIT Press, Cambridge (Mass.) – London 2005, s. 27.

ślonych nakładów finansowych żadna technologia się nie upowszechni (biorąc chociażby nakłady na stworzenie określonej fizycznej infrastruktury), oraz o tym, że społeczeństwo musi się „przekonać” do takiej formy płatności. Koszty związane z upowszechnieniem danej technologii zależą od decyzji rządu, przedsiębiorstw oraz klientów indywidualnych. Gospodarczo rozwinięte kraje mają więcej źródeł niż kraje słabiej rozwinięte aby zdobyć i wykorzystywać określone technologie. W tym samym czasie mają większą zdolność do zdobycia tych funduszy. Sektor bankowy i finansowy w tych krajach jest również lepiej rozwinięty i regulowany. Kraje te posiadają wiele mechanizmów w zakresie których rządy, firmy i osoby mogą uzyskać fundusze przy wzajemnie akceptowanym koszcie i ryzyku. Dla przykładu rządy mogą emitować długoterminowe papiery wartościowe, firmy prywatne mogą pożyczać pieniądze od banków komercyjnych albo zwiększać kapitał na rynku kapitałowym, osoby mogą uzyskiwać pieniądze z pożyczek. W przypadku krajów słabiej rozwiniętych takie formy pozyskiwania kapitału są bardziej restrykcyjne, i przez to utrudniają w ich zdolności do umieszczenia danych technologii. Co więcej koszty i finansowanie są generalnie barierą dla większości krajów⁴.

Rysunek 2. Główna forma pieniądza w nowoczesnej gospodarce.

Źródło: Opracowanie własne.

Rozliczenie pieniężne może występować za pośrednictwem jednej z trzech form pieniądza – gotówkowej, bezgotówkowej lub elektronicznej. W praktyce realizowane jest przy użyciu instrumentu płatniczego⁵.

Argumentami wskazującymi na popularność pieniądza gotówkowego są: anonimowość, wygoda i koszty z punktu widzenia konsumenta. Anonimowość jest jedną ze specyficznych cech gotówki, ponieważ w porównaniu do innych instrumentów płatniczych, gotówka nie pozostawia śladów zawartej transakcji. Tak więc dla osób chcących zachować prywatność, gotówka pozostanie najlepszym środkiem dokonywania płatności. Anonimowość korzystania z gotówki zwiększa wpływ na poziom „szarej strefy”. Drugą przesłanką dokonywania płatności

⁴ R. Silbergliitt, P.S. Antón, D.R. Howell, A. Wong, N. Gassman, B.A. Jackson, E. Landree, S.L. Pfleeger, E.M. Newton, F. Wu, *The Global Technology Revolution 2020, In-Depth Analyses. Bio/Nano/Materials/Information Trends, Drivers, Barriers, and Social Implications*, Rand National Security Research Division, Santa Monica – Arlington – Pittsburgh 2006, s. 42.

⁵ J. Górka, *Konkurencyjność form pieniądza i instrumentów płatniczych*, CeDeWu, W-wa 2009, s. 55.

w drodze gotówkowej jest wygoda. Ten element odnosi się do różnorodnych cech, które obejmują powszechne użycie gotówki. Inną wyróżniającą się cechą wygody korzystania z gotówki jest szybkość dokonywania transakcji. Koszty związane z funkcjonowaniem gotówki są różne i sposób ich oceniania oraz postrzegania zależy w dużej mierze od tego, w jakim miejscu obiegu gotówkowego się znajduje osoba oceniająca. W przypadku konsumentów gotówka postrzegana jest jako darmowa. Podobnie darmowa wydaje się gotówka dla większości detalistów, którzy nie obliczają kosztów wewnętrznego obrotu gotówką w firmie. Inne przesłanki dokonywania płatności w drodze gotówkowej, to poziom ubankowienia społeczeństwa oraz nierównomierne nasycenie infrastruktury bankowej (placówki i filie bankowe, bankomaty, terminale POS) szczególnie w obrębie małych miejscowości). Dodatkowym, a dla wielu osób bardzo istotnym, czynnikiem przyczyniającym się do używania gotówki jest jej fizyczne posiadanie⁶.

W obszarze bezgotówkowych instrumentów płatniczych można wyróżnić: polecenie przelewu, polecenie zapłaty, czek rozrachunkowy, karty płatnicze (debetowe, obciążeniowe, kredytowe), pieniądź elektroniczny. Są to najpopularniejsze bezgotówkowe instrumenty płatnicze⁷.

Podstawowa równica pomiędzy gotówką a kartami płatniczymi polega na tym, że transakcje gotówkowe w świecie rzeczywistym są rozliczane natychmiast. Nie wolno jednak zapominać, że obsługa obrotu gotówkowego wymaga rozbudowanej logistyki, która zapewni liczenie, dystrybucję oraz wymianę zużytych banknotów i monet. Z kolei płatności kartami wymagają infrastruktury, która pozwoli na przesyłanie informacji o rozliczeniach. W konsekwencji główne podmioty cyklu płatności są te same (banki, społeczeństwo (płatnicy), sklepy), różnice występują zaś na poziomie poddostawców. Dla gotówki są nimi centra gotówkowe, wytwórnie papierów wartościowych, mennica, firmy transportowe (przewożące gotówkę do bankomatów, banków, poczty, czasami dużych sklepów) oraz bank centralny (specyficzny poddostawca pełniący funkcję emitenta). Dla kart płatniczych są nimi agenci rozliczeniowi, systemy rozliczeń transakcji, izby rozliczeniowe, ewentualnie innego typu operatorzy elektronicznych systemów płatności⁸.

Mówiąc o pieniądzu bezgotówkowym, warto podać kilka przykładów empirycznych z rynku europejskiego. Obecnie w czołówce europejskiego rankingu wykorzystywania płatności bezgotówkowych znajdują się: Wielka Brytania, Szwecja, Austria, Francja i Holandia. W krajach tych, średnio na mieszkańca przypadało 200-230 transakcji bezgotówkowych rocznie. Najmniej transakcji bezgotówkowych realizuje przeciętny mieszkaniec: Hiszpanii, Włoch i Polski (poniżej 100 transakcji rocznie). Przewidywany jest bardzo szybki wzrost liczby transakcji bezgotówkowych w Hiszpanii do 2010 roku. Polska, pomimo przewidywa-

⁶ *Strategia rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce na lata 2009-2013 (projekt)*, Narodowy Bank Polski, Związek Banków Polskich, Koalicja na Rzecz Obrotu Bezgotówkowego i Mikropłatności, luty 2009, s. 43-44.

⁷ J. Górka, *Konkurencyjność form pieniądza...*, op. cit., s. 56.

⁸ J. Górka, *Koszty społeczne i prywatne instrumentów płatniczych*, „Materiały i Studia NBP” 2009, z. 231, s. 18.

nego szybkiego tempa rozwoju transakcji bezgotówkowych, pozostanie w grupie krajów o najmniejszej ich ilości na mieszkańca⁹.

W kwietniu 2010 roku organizacja PC (The Payments Council), która nadzoruje różne systemy płatności i wydaje w tym zakresie zalecenia, opublikowała raport, w którym wskazywano, że coraz mniej osób w Wielkiej Brytanii płaci gotówką, nawet za towary lub usługi o cenie niższej niż 10 funtów. Coraz powszechniej płaci się kartami debetowymi oraz kartami kredytowymi. Obecnie 80% ogółu transakcji gotówkowych obejmuje sumy poniżej 10 funtów. Szacuje się, iż mniej niż 50 proc. ogółu transakcji będzie rozlicznych gotówką do 2015 roku. Z prognoz PC wynika również, że do 2018 roku większość transakcji w Wielkiej Brytanii będzie realizowanych bezgotówkowo. O ile w 1999 roku co ósmy Brytyjczyk otrzymywał wynagrodzenie w gotówce, o tyle do 2018 roku będzie to jeden na pięćdziesięciu. Warto zaznaczyć, iż w 1999 roku 73% transakcji było realizowanych w gotówce, zaś w roku 2018 ma to być 45%. Powodami takiego stanu rzeczy są: akceptowanie przez sklepy płatności dokowanymi kartami debetowymi nawet przy drobnych zakupach, zakupy w Internecie, bankowość elektroniczna, możliwość dokonywania płatności za pomocą telefonu komórkowego¹⁰.

Warto zaznaczyć, iż w efekcie wspomnianego już postępu gospodarczego oraz rozwoju handlu elektronicznego pojawiają się innowacyjne rozwiązania płatnicze, które z jednej strony prowadzą do elektronizacji płatności, z drugiej zaś do poszerzenia zestawu dostępnych instrumentów płatniczych i kręgu firm zaangażowanych w proces płatności. Rozwijane są szczególnie płatności mobilne oraz internetowe płatności sieciowe (przykładowo PayPal, Click2Buy, PayU)¹¹.

Rynki finansowe

Jednym z przejawów zmian, jakie mają miejsce we współczesnej gospodarce rynkowej (oraz obecnego kryzysu finansowego), jest tzw. **finansalizacja gospodarki**. Jest ona określana jako proces, w obszarze którego rynki finansowe oraz „elity” na nich działające coraz mocniej wpływają na politykę ekonomiczną, oraz na rezultaty gospodarowania. Towarzyszy temu przebieg swoistej autonomizacji sfery finansowej względem sfery realnej, a nawet uzyskiwania nadrzędności tej pierwszej w odniesieniu do drugiej. Zdaniem zwolenników finansalizacji, idea ta ma być świadectwem nowego etapu kapitalizmu, określanego mianem kapitalizmu rentierskiego, bankokracji czy też kapitalizmu „odcinania kuponów”¹².

Warto odnotować, iż koniec XX wieku i początek XXI wieku to okres dynamicznego rozwoju rynków instrumentów pochodnych. Instrumenty te w coraz większym stopniu były wykorzystywane do celów spekulacyjnych, niż do zabezpieczania

⁹ D. Zbytniewski, *Pożegnanie z gotówką?*, „Gazeta Bankowa” z dn. 11-17.12.2006.

¹⁰ *Coraz mniej osób płaci gotówką!*, <http://biznes.interia.pl/wiadomosci/finanse-osobiste/news/rewolucja-pieniadze-wychodza-z-uzycia,1465473>, (16.04.2010).

¹¹ J. Górka, *Konkurencyjność form pieniądza...*, op. cit., s. 18.

¹² M. Ratajczak, *Kryzys finansowy a rozwój ekonomii jako nauki* [w:] *Studia z bankowości centralnej i polityki pieniężnej*, W. Przybylska-Kapuścińska (red.), Difin, Warszawa 2009, s. 20.

przed ryzykiem. Sytuacja ta spowodowała, iż wartość obrotów na rynkach instrumentów pochodnych kilkukrotnie, a niekiedy nawet kilkunastokrotnie przekraczała wartość obrotów na rynkach instrumentów bazowych. Zgodnie z danymi Futures Industry Association w 2007 roku łączny wolumen obrotów instrumentami pochodnymi na 54 giełdach świata wyniósł 15,2 mld sztuk (kontraktów terminowych i opcji), podczas gdy w roku 1999 było to tylko 2,4 mld sztuk. Z kolei według szacunków Banku Rozrachunków Międzynarodowych, w roku 2007 wartość giełdowego obrotu instrumentami pochodnymi wyniosła ok. 2,3 tryliona USD¹³.

Trzeba podkreślić, iż współczesne światowe rynki kapitałowe w dalszym ciągu rozwijają się i powiększają. Potwierdzają to analitycy z McKinsey Global Institute, którzy zrealizowali roczny projekt badawczy, analizując światowe rynki finansowe i zestawiając wszechstronną bazę danych o aktywach finansowych ponad stu krajów w okresie od 1980 roku. Badanie to przyniosło kilka interesujących konkluzji. Po pierwsze, całkowita wartość światowych aktywów finansowych w 2006 roku osiągnęła wartość 167 bln USD, zaś w roku 2010 światowe aktywa finansowe mają być warte ponad 200 bln USD. Po drugie, tempo wzrostu zasobu światowych aktywów finansowych przewyższa tempo wzrostu światowego PKB. W 1990 roku tylko 33 kraje na świecie miały aktywa finansowe przekraczające ich PKB, zaś w 2006 roku liczba ta wzrosła do 72 krajów. Po trzecie, globalizacja rynków finansowych spowodowała istotne zmiany w rolach odgrywanych na rynkach przez najważniejsze kraje i regiony. Blisko 80% zasobów finansowych świata ulokowanych jest w czterech rejonach: w Stanach Zjednoczonych, strefie euro, Japonii i Wielkiej Brytanii. Stany Zjednoczone pozostają największym i najbardziej płynnym rynkiem finansowym z 56,1 bln USD w aktywach, które stanowią prawie 1/3 światowych aktywów finansowych. Skala rozwoju rynku jest również wysoka w Europie, która łącznie z Wielką Brytanią posiada aktywa warte 53,2 bln USD. Jednocześnie bardzo wyraźnie zwiększa się wpływ Chin na globalny rynek finansowy. Wartość chińskich aktywów finansowych wzrosła w 2006 roku o 44% w porównaniu do 2005 roku. W 2006 roku Chiny stały się również największym netto eksporterem kapitału, a ich inwestycje zagraniczne przekraczają inwestycje napływające do kraju o 217 mld USD¹⁴.

Niestabilność rynków finansowych

Pośród wielu aspektów można wyeksponować **hipotezę przemienności rynków**, według której w poszczególnych dziesięcioleciach występują głębokie i gwałtowne przepływy kapitału między globalnymi rynkami: kapitałowym, surowcowo-towarowym oraz pieniężnym – w poszukiwaniu najbardziej atrakcyjnych, ponadprzeciętnych stóp zwrotu z inwestowanego kapitału. Zmiany te, będące następstwem sił popytu i podaży, ale także spekulacyjnych inwestycji inwestorów instytucjonalnych i indywidualnych, wymykają się spod kontroli państw

¹³ A. Szyszka, *Behawioralne aspekty kryzysu finansowego*, „Bank i Kredyt” 2009, nr 4, s. 12-13.

¹⁴ A. Szablewski, *Migracja kapitału i wartości w zmieniającej się gospodarce światowej* [w:] *Migracja kapitału w globalnej gospodarce*, A. Szablewski (red.), Difin, Warszawa 2009, s. 81.

i prowadzą do istotnych, wcześniej nieoczekiwanych zmian cen i zaburzeń na rynkach finansowych. Wpływają także na transfer bogactwa w globalnej gospodarce i długoterminowe zmiany wartości przedsiębiorstw¹⁵.

Interesującym przykładem transferu bogactwa w ostatnim okresie w globalnej gospodarce był handel złotem. Warto przypomnieć, iż średnia cena złota w 2009 roku (972 USD/oz) była o 12% większa niż w 2008 roku. Z kolei na rekordowym poziomie kurs złota znalazł się w połowie grudnia 2009 roku notując ponad 1200 dolarów za uncję. Obecnie notowania oscylują już wokół poziomu 1100 dolarów. W opinii przedstawicieli Światowej Rady Złota, bez względu na dalszy rozwój sytuacji w globalnej gospodarce, inwestorzy nadal będą kupować ten kruszec. Biorąc pod uwagę jeden ze scenariuszy, ewentualna druga fala kryzysu spowodować ma ucieczkę od ryzykownych aktywów właśnie w kierunku złota. Z kolei kontynuacja ożywienia koniunktury wywoła obawy o wzrost presji inflacyjnej, co także skłonić powinno inwestorów do zwiększonych zakupów tego metalu¹⁶.

Zakończenie

Elektronizacja gospodarki jest ważnym determinantem jej rozwoju. Z perspektywy rynków finansowych objawia się to nowymi i szybszymi kanałami dostępu do instrumentów finansowych. Posiadając dostęp do Internetu oraz komputer, a przede wszystkim odpowiednie zasoby pieniądza możemy inwestować na rynkach azjatyckich, amerykańskich czy europejskich i „transferować” te pieniądze w ciągu kilku sekund. Z perspektywy płatności codziennych dostrzegalne staje się upowszechnienie kart płatniczych. Brak bezpieczeństwa na rynkach finansowych skutkuje ucieczką pieniądza do innych instrumentów. Inwestorzy rezygnują z deerywatywów czy akcji na rzecz obligacji, bonów czy złota. W przypadku płatności codziennych w dalszym ciągu w powszechnym użyciu pozostaje gotówka i wydaje się, że przez długi okres czasu się to nie zmieni.

Bibliografia:

1. *Coraz mniej osób płaci gotówką!*, <http://biznes.interia.pl/wiadomosci/finanse-osobiste/news/rewolucja-pieniadze-wychodza-z-uzycia,1465473>, (16.04.2010).
2. Evans D.S., Schmalensee R., *Paying with Plastic. The Digital Revolution in Buying and Borrowing*, The MIT Press, Cambridge (Mass.) – London 2005.
3. Górka J., *Konkurencyjność form pieniądza i instrumentów płatniczych*, CeDeWu, Warszawa 2009.
4. Górka J., *Koszty społeczne i prywatne instrumentów płatniczych*, „Materiały i Studia NBP” 2009, z. 231.
5. Lerski R., *Jak kształtuje się popyt i podaż na złoto*, <http://www.egospodarka.pl/50298,Jak-ksztaltuje-sie-popyt-i-podaz-na-zloto,1,56,1.html>, (26.02.2010).

¹⁵ A. Szablewski, *Hipoteza przemienności rynków* [w:] *Wyzwania ekonomiczne w warunkach kryzysu. Wybrane zagadnienia*, I. Lichniak (red.), Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2009, s. 43.

¹⁶ R. Lerski, *Jak kształtuje się popyt i podaż na złoto*, <http://www.egospodarka.pl/50298,Jak-ksztaltuje-sie-popyt-i-podaz-na-zloto,1,56,1.html>, (26.02.2010).

6. Ratajczak M., *Kryzys finansowy a rozwój ekonomii jako nauki* [w:] *Studia z bankowości centralnej i polityki pieniężnej*, W. Przybylska-Kapuścińska (red.), Difin, Warszawa 2009.
7. Silbergliitt R., Antón P.S., Howell D.R., Wong A., Gassman N., Jackson B.A., Landree E., Pfleeger S.L., Newton E.M., Wu F., *The Global Technology Revolution 2020, In-Depth Analyses. Bio/Nano/Materials/Information Trends, Drivers, Barriers, and Social Implications*, Rand National Security Research Division, Santa Monica – Arlington – Pittsburgh 2006.
8. *Strategia rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce na lata 2009-2013 (projekt)*, Narodowy Bank Polski, Związek Banków Polskich, Koalicja na Rzecz Obrotu Bezgotówkowego i Mikropłatności, luty 2009.
9. Szablewski A., *Hipoteza przemienności rynków* [w:] *Wyzwania ekonomiczne w warunkach kryzysu. Wybrane zagadnienia*, I. Lichniak (red.), Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2009.
10. Szablewski A., *Migracja kapitału i wartości w zmieniającej się gospodarce światowej* [w:] *Migracja kapitału w globalnej gospodarce*, Szablewski A. (red.), Difin, Warszawa 2009.
11. Szczęsny W., *Finanse. Zarys wykładu*, Difin, Warszawa 2009.
12. Szyszka A., *Behawioralne aspekty kryzysu finansowego*, „Bank i Kredyt” 2009, nr 4.
13. Zbytniewski D., *Pożegnanie z gotówką?*, „Gazeta Bankowa” z dn. 11-17.12.2006.

Abstrakt

Elektronizacja gospodarki jest ważnym determinantem jej rozwoju. Z perspektywy rynków finansowych objawia się to nowymi i szybszymi kanałami dostępu do instrumentów finansowych. Posiadając dostęp do Internetu oraz odpowiednie zasoby pieniądza możemy inwestować na rynkach azjatyckich, amerykańskich czy europejskich. Z perspektywy płatności codziennych dostrzegalne staje się upowszechnienie kart płatniczych. Brak bezpieczeństwa na rynkach finansowych skutkuje ucieczką pieniądza do „stabilniejszych” instrumentów. Inwestorzy rezygnują z derywatów czy akcji na rzecz obligacji czy złota. W przypadku płatności codziennych w dalszym ciągu w powszechnym użyciu pozostaje gotówka i wydaje się, że przez długi okres czasu się to nie zmieni.

The security of cash and non-cash turnover in the conditions of stability and threats to economy

The electronization of economy is an important determinant of its development. From the financial market perspective it indicates a new and faster access to financial instruments. Having access to the Internet and suitable amounts of money one can invest on Asian, American or European markets. From the everyday payments perspective, payment cards are becoming widespread. The lack of safety on financial markets results in transferring money to other instruments – bonds, or even gold. In case of everyday payments, cash is the most common form of payment and it does not seem to change during next years.

PhD Artur Borcuch, assistant professor, The Jan Kochanowski University of Humanities and Sciences in Kielce.